УДК 159.947.5

DOI 10.33251/2522-1477-2020-8-119-123

САРКІСОВА Олена Миколаївна,кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри менеджменту, економіки та туризму, Льотна
академія Національного авіаційного університету
ORCID 0000-0002-3022-1395

РОЛЬ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ

У статті розглядаються наукові погляди щодо використання пізнавального інтересу та професійної мотивації у процесі професійного становлення фахівців, зокрема майбутніх менеджерів авіаційної галузі. Задля забезпечення стійкої мотивації до майбутньої професійної діяльності та забезпечення формування професійного становлення майбутнім фахівцям було запропоновано враховувати запити, інтереси та прагнення студентів під час виконання ними завдань і підвищувати зацікавленість у процесі викладення професійно-орієнтованих дисциплін.

Ключові слова: менеджер авіаційної галузі, мотиви професійної діяльності, пізнавальний інтерес, професійна мотивація, професійне становлення.

Постановка проблеми. Основну роль у професійній підготовці фахівців та їх професійному становленні відіграє процес навчання у закладі вищої освіти, де студент повинен не тільки оволодіти знаннями, вміннями та навичками, а й відчувати необхідність постійного розвитку, що обумовлений виникненням пізнавального інтересу та професійної мотивації.

Серед основних факторів, що обумовлюють ефективність майбутньої професійної діяльності, значне місце посідає вивчення мотиваційної сфери, оскільки мотивація – це рушійна сила поведінки людини, що відіграє значну роль у професійному становленні, та є необхідною умовою формування індивідуального стилю та професійно значущих якостей майбутнього менеджера авіаційної галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему пізнавального інтересу досліджували М. Алексєєва, Л. Божович, А. Бондар та Н. Макаренко, Я. Коменський, О. Савченко, К. Ушинський, Г. Щукіна та ін. Мотивація як психолого-педагогічна проблема була всебічно досліджена у багатьох працях науковців, а саме: Л. Божовича, А. Вербицького, О. Гиліона, С. Єрохіна, С. Занюка, Є. Ільїна, В. Ключко та А. Коломийця, Н. Лисовця, І. Ляшенко, В. Михайличенко, О. Пінської, Л. Подоляк, Х. Хекхаузена, В. Шапара та інших. Проблемі пізнавального інтересу та професійної мотивації присвячено багато досліджень, проте недостатньо приділено уваги впливу та їх ролі на процес професійного становлення менеджерів авіаційної галузі.

Метою статті є аналіз і систематизація наукових поглядів щодо впливу пізнавального інтересу та професійної мотивації на процес формування професійного становлення, зокрема менеджерів авіаційної галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний фахівець повинен не тільки володіти певними знаннями, вміннями та навичками, а й відчувати потребу в досягненні успіху, тому необхідною умовою професійної освіти, що постійно розвивається, є не тільки відповідність змісту, формам і методам навчання, а й забезпечення пізнавального інтересу та професійної мотивації. Необхідно прищеплювати майбутньому фахівцю інтерес до накопичення знань, безперервної самоосвіти. У зв'язку з цими змінами проблема мотивації до вивчення професійно-орієнтованих дисциплін набуває сьогодні особливого значення.

Розвиток пізнавального інтересу має велике значення, оскільки навчання і розвиток носять діяльний характер, і від якості навчання залежить результат навчання, розвиток і виховання студентів, тому це є однією з актуальних проблем сучасної освіти.

Я. Коменський [6] вважав, що тільки завдяки інтересу, студент горітиме бажанням навчатися, не лякаючись ніяких труднощів, аби опанувати науку, мало того, що він не уникатиме праці, він навіть шукатиме її і не лякатиметься напруження і зусиль.

Як слушно зазначають А. Боднар та Н. Макаренко «пізнавальний інтерес» – це емоційно усвідомлена, вибірково спрямованість особистості, яка звернена до предмета й діяльності, пов'язаної з ним, що супроводжується внутрішнім задоволенням від результатів цієї діяльності. Цей інтерес має пошуковий характер, підвищує можливості розумового розвитку учня, сприяє усвідомленню самостійності, викликає продуктивну роботу та є умовою розвитку творчої особистості [1].

Л. Божович [2] визначає пізнавальний інтерес «як потребу в одержанні знань, що сприяє орієнтуванню людини в навколишній дійсності».

Тож поняття «пізнавального інтересу» трактується в літературі по-різному. Так, одні автори трактують його широко й ототожнюють зі спрямованістю особистості в цілому, з її зосередженістю на певному об'єкті, представляють інтерес описово як сукупність проявів активності студента (його запитання, відсутність відволікань; позитивні, емоційні прояви, високий темп роботи). Інші автори розуміють інтерес не на стільки широко і зближують його з окремими стимулами, що входять в мотиваційну сферу, тобто інтерес – це частина професійного мотиву, це активне пізнавальне відношення або переживання.

Поява у майбутніх фахівців нових потреб у знаннях змушує викладача шукати засоби педагогічного впливу на студентів, що стимулює розвиток пізнавальних інтересів. Праці психологів і педагогів показують, що інтерес у навчанні є міцним і важливим мотивом, який стає рушійною силою в момент професійного становлення майбутнього фахівця.

Тому визначальним компонентом у процесі формування фахових орієнтацій майбутніх менеджерів авіаційної галузі є саме мотивація.

Згідно з тлумачним словником української мови «мотив (франц. *motif*, лат. *motus* – рух) – спонукання до діяльності, пов'язане із задоволенням потреб людини», а «мотивація (з лат. *movere*) – спонукання до дії; динамічний процес фізіологічного та психологічного плану, керуючий поведінкою людини, який визначає її організованість, активність і стійкість; визначає здатність людини задовольняти свої потреби» [10]. Тобто, мотивація – це процес спонукання людини до певної форми діяльності, а мотив – чинник, який підтримує цей процес.

Дослідник Л. Божович вважає, що сутністю мотивації є сукупність мотивів, які визначають певну діяльність. За його думкою поняття «мотивація» синтезує всі види стимулів: мотиви, потреби, інтереси, прагнення, цілі, інтереси, мотиваційні установки тощо. Мотивація трактується як властивість, якість особистості і розглядається як сукупність усвідомлених прагнень, системоутворюючими компонентами яких є потреби, мотиви і цілі [2, с. 23].

Як зазначає у своєму дослідженні А. Вербицький та О. Ларіонова, успіхи навчальної діяльності студентів на 70 % обумовлені мотивацією, а лише 30 % – здібностями [4, с. 48]. Тому мотивація, формування відповідних мотивів у процесі навчальної діяльності та професійного становлення майбутнього фахівця мають велике значення.

Дослідник В. Буряк вважає, що мотиви навчальної діяльності різноманітні, та об'єднує їх у три групи, основу яких складає відношення мотиву до мети. Перша група це мотиви, що містять у собі соціально значущі цілі; друга – прагнення до особистісного успіху; третя – бажання пізнати нове, незвичайне [3]. О. Вербицький поділяє мотиви на дві групи: пізнавальні мотиви та мотиви досягнення [5]. Такі науковці, як С. Рубінштейн [7], Л. Фрідман та І. Кулагіна [8] поділяють мотиви на внутрішні та зовнішні. Внутрішні мотиви закладені в самій навчальній діяльності та пов'язані зі змістом навчання, такими, як бажання пізнати щось нове, оволодіння знаннями, захоплення самим процесом учіння. Сам процес навчання спонукає студента виявляти інтелектуальну активність, долати перешкоди у процесі розв'язання навчальних завдань. В свою чергу, зовнішні мотиви містяться поза навчальною діяльністю. Вони походять від зовнішніх особистих уявлень, таких, як

престижність, самоутвердження, прагнення утвердитися серед друзів, бажання стати високопрофесійним фахівцем, демонстрування своїх можливостей, бажання отримати подяку, прагнення отримувати високі оцінки, усвідомлення важливості навчання у майбутньому житті, прагнення уникнути неприємності, докорів з боку викладача і батьків.

На наш погляд більш вдалою є класифікація мотивів навчальної діяльності, яку запропонував П. Якобсон. Науковець ділить мотиви на: навчальні, соціальні та негативні. Навчальні мотиви, безпосередньо пов'язані з навчальним процесом. Студент відчуває потребу в знаннях, бажання дізнатися щось нове, отримує позитивні емоції від збагачення своїх знань. Специфіка мотивації навчальної діяльності залежить від особистісних особливостей студента: від потреби в досягненні успіху або, навпаки, від ліні, пасивності, небажання здійснювати зусилля над собою, стійкості до невдач (фрустрації) тощо. Соціальні мотиви формують у студента почуття обов'язку, яке спонукає його отримати освіту і стати повноцінним громадянином, корисним для своєї країни та родини. Ці мотиви, якщо вони є стійкими, П. Якобсон вважає позитивними, тому що спрямовують студента на навчання, на успіх, додають терпіння, наполегливості та сил долати труднощі і дозволяють досягнути значних результатів. А от негативні мотиви спонукають студента відвідувати навчальний заклад заради отримання диплома про вищу освіту (саме диплома, а не освіти), уникнення докорів з боку батьків, погроз, доган з боку адміністрації тощо. Такі мотиви не спрямовані на навчання і не пов'язані з потребою отримання знань чи підвищення власного престижу [9].

Отже, мотивацією для студента виступає бажання вчитися заради досягнення не тільки академічної мети, а й для майбутньої професійної діяльності та пов'язаного з цим професійного зростання. Тому для успішної навчальної діяльності студент повинен хотіти активно брати участь в освітньому процесі. Ступінь навчальної активності студента є наслідком сильної або слабкої мотивації навчання. Можна сказати, що мотиви учіння – це активізуюча сила, одна з основних умов навчальної діяльності. У загальному вигляді проблема мотивації навчання є проблемою причин, які визначають різні форми виявлення активності тих, хто навчається.

Різноманітні мотиви та певне ставлення до різних навчальних дисциплін обумовлюють поверхневий, у ряді випадків недостатній інтерес до учіння, його іноді називають формальним і безтурботним ставленням до процесу навчання. Тому викладач повинен визначити, які саме види мотивації є більш пріоритетним для студента і спрямувати свою увагу саме на ці види у процесі викладання дисциплін для професійної підготовки. Говорячи про мотиви навчальної діяльності ми, як правило, маємо на увазі мотиви першої групи, а саме, навчальні мотиви, які змістовно близькі до самої навчальної діяльності.

Для того, щоб забезпечити стійку мотивацію до майбутньої професійної діяльності та забезпечити формування професійного становлення майбутніх менеджерів авіаційної галузі, пропонуємо:

1. Враховувати запити, інтереси і прагнення студентів. Необхідна умова для формування мотивації до навчання та пізнавальної діяльності в студентів – можливість проявити в навчанні розумову самостійність та ініціативність.

При виконанні індивідуальних завдань з дисциплін (які виконуються як реферативна робота з подальшою презентацією та виступом), або вибору теми курсової роботи – пропонуємо враховувати побажання студента відносно вибору варіанту завдання для подальшої роботи.

Наприклад, при виборі теми курсової роботи кожен з варіантів може обраний студентом самостійно, в залежності від його інтересів, а також може бути обраний певний об'єкт курсової роботи, які в свою чергу обираються студентом також самостійно виходячи з побажань проходження подальшої практики/роботи (в певному аеропорті, чи авіакомпанії).

2. Підвищувати зацікавленість у процесі викладання професійно-орієнтованих дисциплін. Для того, щоб викликати зацікавленість у студентів можна використовувати такі методи, які будуть постійно підвищувати цікавість та допитливість до предмету, тобто викликати стійкий інтерес до навчання. Для того, щоб викликати стійкий інтерес до навчання треба застосовувати активні методи навчання (наприклад: проблемні питання, проблемні завдання, нестандартні заняття (заняття-змагання, заняття-подорожі та інші), творчі домашні завдання, загадки, кросворди, олімпіади).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проаналізувавши проблему мотивації до навчання та професійного становлення менеджерів авіаційної галузі під час занять з професійно-орієнтованих дисциплін, ми зазначаємо, що можливостей та технологій для підвищення мотивації існує безліч, але жодної чарівної – немає. Багато чинників впливають на спонуку конкретного студента до процесу навчання та професійного становлення: інтерес до предмету, сприйняття його повноцінності, упевненість в собі і відчуття власної гідності, так само, як і терпіння та наполегливість. І, звичайно, не всі студенти мотивовані однаковими цінностями, потребами, бажаннями. Деякі будуть вмотивовані схваленням інших, інші – подоланням проблем самостійно. Тому викладач має розвивати у студентів відчуття впевненості й успішності, встановлювати важкі, але досяжні цілі, створювати атмосферу конкурентності, регулювати підбір завдань так, щоб постійно підтримувати оптимальну мотивацію до використання свого потенціалу в області спонукування студентів до навчання. Перспективу подальших досліджень убачаємо в розробці та впровадженні рекомендацій щодо формування професійної мотивації менеджерів авіаційної галузі.

Список використаних джерел

1. Боднар А. Я., Макаренко Н. Г. Шляхи формування пізнавального інтересу особистості в процесі професійного самовизначення. *Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. Наукові записки НаУКМА, 2014. Т. 162. С. 32–37.
2. Божович Л. И. Этапы формирования личности в онтогенезе. *Вопросы психологии*, 1979. № 4. С. 23–24.
3. Буряк В. К., Беришвили Д. Д. Урок в старших классах. Тбилисский ун-т, 1990. 158 с.
4. Вербицкий А. А., Ларионова О. Г. Личностный и компетентностный подходы в образовании. Проблемы интеграции. М.: Логос, 2009. 336 с.
5. Вербицкий А. А., Бакшаева А. А. Развитие мотивации в контекстом обучении. *Вестник высшей школы*, 1998. № 1. С. 47–50.
6. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения. М., 1939. 200 с.
7. Рубинштейн С. Л. Проблема способностей и вопросы психологической теории. *Вопросы психологии*, 1960. №3. С. 17–27.
8. Фридман Л. М., Кулагина И. Ю. Психологический справочник учителя. М.: Просвещение, 1991. 288 с.
9. Якобсон П. М. Психология чувств и мотивации: избр. психол. тр. *Инт практ. психологии*. Воронеж: МОДЭК, 1998. 304 с.
10. Яременко В., Сліпушко О. Новий тлумачний словник української мови. К.: Аконт, 1998. 351 с.

References

1. Bondar, A., Makarenko, N. (2014). Shliakhy formuvannia piznavalnoho interesu osobystosti v protsesi profesiinoho samovyznachennia [Ways of forming the cognitive interest of the individual in the process of professional self-determination]. [in Ukrainian].
2. Bozhovych, L. (1979). Etapy formirovaniya lichnosti v ontogeneze [Stages of personality formation in ontogenesis]. Questions of psychology. No. 4. 23-24 [in Russian].
3. Buriak, V., Beryshvily, D. (1990). Urok v starshykh klassakh [A lesson in high school]. Tbilisi. 158 [in Russian].
4. Verbytskyi, A., Laryonova, O. (2009). Lychnostnyi y kompetentnostnyi podkhody v obrazovanyu. Problemy yntehratsyy [Personal and competence-based approaches in education. Integration problems]. Moscow: Logos. 336. [in Russian].
5. Verbytskyi, A., Bakshaeva, A. (1998). Razvytye motyvatsyy v kontekstom obuchenyy [Development of motivation in contextual learning]. Bulletin of the Higher School. No. 1. 47-50 [in Russian].
6. Komenskyi, Ya. (1939). Yzbrannyye pedahohycheskiye sochyneniya [Selected pedagogical writings]. Moscow. 200. [in Russian].

7. Rubynshtein, S. (1960). Problema sposobnostei y voprosy psikhologicheskoi teoryi [*The problem of abilities and questions of psychological theory*]. Questions of psychology. No. 3. 17-27. [in Russian].
8. Frydman, L., Kulahyna, Y. (1991). Psikhologicheskyyi spravochnyk uchytelia [*Psychological reference book of a teacher*]. Moscow. 288. [in Russian].
9. Yakobson, P. (1998). Psikhohyia chuvstv y motyvatsy [*Psychology of feelings and motivation*]. Voronezh: MODЭK. 304. [in Russian].
10. Yaremenko, V., Slipushko, O. Novyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy [*New explanatory dictionary of the Ukrainian language*]. Kiev.: Akonit. 351. [in Ukrainian].

SARKISOVA Olena, Candidate of Pedagogical Sciences, The senior lecture of the of management, economics and tourism department, Flight Academy of the National Aviation University, Kropyvnytsky, Ukraine.

THE PART OF COGNITIVE INTEREST AND PROFESSIONAL MOTIVATION IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL FORMATION OF FUTURE MANAGERS OF THE AVIATION INDUSTRY

Abstract. *The main role in the training of professionals and their professional development is played by the learning process in higher education, where the student must not only acquire knowledge, skills and abilities, but also feel the need for continuous development due to the emergence of cognitive interest and professional motivation.*

The development of cognitive interest is of great importance, because learning and development are active, and the quality of learning depends on the outcome of learning, development and education of students, so this is one of the pressing problems of modern education. The concept of "cognitive interest" is interpreted differently in the literature. Thus, some authors interpret it broadly and identify it with the orientation of the individual as a whole, with its focus on a particular object, are of descriptive interest as a set of manifestations of student activity (his questions, lack of distractions; positive, emotional manifestations, high pace). Other authors do not understand interest so broadly and bring it closer to certain stimuli that are part of the motivational sphere.

The emergence of new knowledge needs in future professional's forces the teacher to seek means of pedagogical influence on students, which stimulates the development of cognitive interests. The works of psychologists and educators show that interest in learning is a strong and important motive that becomes the driving force at the time of professional development of the future specialist.

Therefore, the determining component in the process of forming professional orientations of future managers of the aviation industry is motivation. The following classification of motives is more successful: educational, social and negative. Learning motives directly related to the learning process. The student feels the need for knowledge, the desire to learn something new, receives positive emotions from the enrichment of their knowledge. Social motives form in the student a sense of duty, which motivates him to get an education and become a full-fledged citizen, useful for his country and family. However, negative motives motivate a student to attend an educational institution in order to obtain a diploma of higher education (namely a diploma, not education), avoid reprimands from parents, threats, reprimands from the administration, and so on. Such motives are not aimed at learning and are not related to the need to gain knowledge or increase one's prestige.

In order to ensure sustainable motivation for future professional activities and to ensure the formation of professional development, future professionals were asked to take into account the requests, interests and aspirations of students when performing tasks and increase interest in teaching professional disciplines.

Key words: *manager of the aviation industry, motives of professional activity, cognitive interest, professional motivation, professional development.*

*Одержано редакцією: 25.08.2020 р.
Прийнято до публікації: 03.09.2020 р.*